

Kitap Tanıtımı ve Değerlendirmesi

Ayşe KESEN KURÇAK *

Fatma Karabıyık BARBAROSOĞLU

Cumhuriyet'in Dindar Kadınları

İstanbul, Profil Yayıncılık, Kasım 2009, 231s. ISBN
978-975-996-229-6

Kitap hakkında

Öncelikle okuyucuya kitap hakkında kısa bilgi vermek yararlı olacaktır: Kitap on altı 'dindar' olarak tanımlanan kadınların hayat hikâyesinden oluşuyor. Kendileriyle görüşme yapılan kadınların hayat hikâyelerine geçmeden önce bir de giriş bölümü yer almaktadır. Giriş bölümünde "ötekileştirme" "estetik zevkin incelenmesi "Cumhuriyet kadını" gibi kavramlara yer verilerek genel bir bakış sergileniyor. "Cumhuriyetin dindar kadınları" 1914-15 yılları arasında dünyaya gelen ve Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarını ve devrimleri yaşayan kimseler. Kitabın kahramanlarının hayat hikâyelerine baktığımızda neredeyse tamamı dindar bir aileden geliyor ilk eğitimlerini anne-babalarından alıyor. Bu hanımların bir kısmı soy itibarıyla tarikatla bağıntılı, tamamına yakını da er ya da geç bir tarikata intisap eden 'örtülü' kadınlardır. Bu hanımların biri hariç diğerleri şehirde dünyaya gelmiş ve şehirde yaşamış, yani 'köylü' değil. İlkokuldan sonra genellikle kız liselerine, bazıları da kız enstitülerine devam etmişlerdir. Bu hanımların tamamı 'ben' değil 'biz' anlayışının hâkim

* KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

olduğu bir hayat sürmüşler.

Dinin geri kalmışlığın tek sebebi olarak görüldüğü, Kur'an öğrenmenin ve öğretmenin yasak olduğu, camii hutbelerinin polisler tarafından kontrol edilip öyle okunduğu, rejime muhalif olan kimselerin takibe alındığı tekke ve zaviyelerin kapatılıp nasıl bir yapıya büründüğü, insanların namaz kılmalarının gizlediği, inançlarını dile getirmekten çekindikleri bir döneme tanıklık etmesi açısından önemli. Dünya ölçeğinde yükselen değerler olarak akılcılık, pozitivizmin yeni Türkiye Cumhuriyetinde nasıl hissedildiğine dair yansımaları gösteren bir kitap. Her ne kadar yazar karşılaştırma yapmadığını belirtiyorsa da, Cumhuriyet öncesini ve sonrasını karşılaştırma imkânı sunan bir kitap. Bu bakımdan yazarı kutlamak gerekir.

Yöntem Hakkında

Her ne kadar yakın tarih açısından önemli tespitler içermesi nedeniyle bu çalışma önemli ise de, kullanılan yöntem ve teknikler açısından bazı sıkıntıları da taşımaktadır. Bir sosyolog adayı öğretmen olarak bunları gerek yazarın kendisi ve gerekse kamuoyu ile paylaşmak isterim.

Yazar, 01 Kasım 2009 tarihli Star gazetesinden Murat Mentеш ile yaptığı röportajda, "Bu kadınların tarihi yazılmadan Türkiye'nin fotoğrafı çekilemez!", şeklinde oldukça iddialı bir cümle sarfetmiştir. Kuşkusuz bir ülkenin sosyal ve kültürel tarihini veya fotoğrafını oluştururken çeşitli kesimlerin duygu, düşünce ve yaşama biçimlerini göz önüne almak gerekir. Ancak sınırlı sayıda örnekleme ve sosyal bilimsel metodoloji göz ardı edilerek çekilecek fotoğrafın Türk toplumunun sosyal tarihi hakkında yanıltıcı olacağı açıktır.

Söz konusu röportajda Mentеш'in "*Kitabınızda bir roman atmosferi var. Cumhuriyet'in Dindar Kadınları pekala*

bir roman da olabilirmiş. Bu mevzuyu neden edebiyatçı değil de, sosyolog kimliğinizle ele aldınız?” sorusuna yazar,

“Sanırım hayatım boyunca bu soru ile karşılaşacağım. Çünkü Fatma Aliye Uzak Ülke romanını yayınladığınızda çok kıymetli edebiyat profesörleri ‘Böyle kıymetli bir çalışmayı niçin bilimsel bir dil ile ele almadınız da roman yaptınız?’ diye sormuşlardı. Sezgilerimin peşinden gidiyorum. Türkiye’nin bu konuda romana değil bir mikro tarih çalışmasına ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Kadınların öyküsünü yazıyorum, romanını yazıyorum. Ama mikro tarih konusunda bir adım atmak istedim. Dindar kadınların tarihi yazılmadan Türkiye fotoğrafını çekemeyeceğimizi düşünüyorum.” şeklinde cevap vermiştir.

Yazarın Mentşe’ye verdiği cevaptan anlaşıldığı kadarıyla, Edebiyat alanında lisans öğrenimi görmüş olan yazarın sonradan Sosyoloji sahasında lisansüstü öğrenimi görmüş olması ve halen bir gazete günlük yazılar yazıyor oluşu bir yandan yazarın çok yönlü oluşunu gösterirken, bir yandan da zaman zaman çeşitli kimlikler arasında yaşanan gerilimlere de işaret etmesi mümkündür. Ancak Mentşe’ye verdiği cevapta, bu çalışmasında ‘sosyolog’ veya ‘sosyal bilimci’ kimliğinin ‘edebiyatçı’ ve ‘gazeteci’ kimliğine galebe çaldığı belirtmektedir. Sosyal bilimlerde kişinin kendisi nasıl tanımladığı önemlidir. Şu halde söz konusu çalışma tarihsel, sosyal bilimsel bir özellik taşımaktadır, daha doğrusu din sosyoloji alanına daha yakın durmaktadır. Dolayısıyla çalışma hakkında yapılacak değerlendirmelerin de sosyolojik metodolojiye uygun olması gerekmektedir.

Yazara öncelikle konunun amaç ve öneminin, çalışmanın hipotezinin, evren ve örnekleminin nasıl belirlendiğini sormak gerekmektedir. Nitekim yazar, kendisi ile yapılan bir röportajda Mentşe’in bu yöndeki sorularına muha-

tap olmuştur:

“Bu kadınları neye göre belirlediniz?”

Bu soruya cevap olarak “dindar kadını” tespit ederken kriterinin okuduğu fakülte veya bölümün ilk başörtülü öğrencileri ve ehl-i tarik hanımları kast ettiğini dile getirmiştir. Çalışmasının yedi yıl gibi bir zamanda ortaya çıktığını, aslında iki ayrı çalışma şeklinde düşündüğünü ancak zaman içerisinde çalışmanın hem ehl-i tarik hanımları hem de fakültelerinde ilk başörtülü öğrencileri de içerisine alacak şekilde geliştiğini belirtiyor. Kitap, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarını bir roman kurgusu içerisinde sunmamış olması açısından, yine bir tarih kitabı gibi sunulmamış olması açısından önemli. Sıkılmadan bir solumda okunabilecek kadar hafif ve kolay anlaşılır bir kitap zaman sınırlandırılmasının olması bir döneme tanıklık etmesi açısından yararlı.

Kitabın değerlendirmesini yaparken aslında pek de bir şey dile getiremiyorsunuz. Yazar kitabın niçin roman olarak yazılmadığı sorusuna Türkiye'nin bu konuda romana değil mikro tarih çalışmasına ihtiyacı olduğunu söylüyor. Yazar kendisini edebiyatçı ve sosyolog olarak tanıtıyor. Ancak eser bir sosyoloji çalışmasına da pek benzemiyor. Eserde sosyolojinin yöntem ve teknikleri kullanılmış; mülakat, gözlem, katılımcı gözlem veri toplama aşamasında kullanılmış ne var ki bu veriler bir değerlendirilmeye bir analize tabi tutulmamış eser arka arkaya sıralanan hayat hikâyelerinden oluşmuş. Bir özel televizyon kanalında yayınlanan “Moderatör Gece” adlı programda kitapla ilgili değerlendirmelere makaleler halinde sunacağını dile getirmesi bir değerlendirmenin olmaması kitapla ilgili bir eksiklik.

İlginç olan şu ki, bir kitap alıyorsunuz ancak kitapla ilgili yazarın değerlendirmesini köşe yazılarından, yazarın

makalelerinden röportajlarından takip etmek zorunda kalıyorsunuz. Bu çalışmada dikkati çeken çalışmalardan biri “öz ve kabuk” kavramıdır. Dindar kadınlar Cumhuriyetin ‘öteki’ kadınları mı derken, aslında “kendisi de başörtülü olmayan kadınları dinî açıdan ötekileştirmiş olmuyor mu?” sorusu akla geliyor.

Din sosyolojisi araştırmalarından dindarlığın tipolojileri üzerinde durulurken inanç, ibadet, bilgi, tecrübe boyutları ile ele alınıp değerlendirilmeye tabi tutulur. Yazar, bu çalışmada daha çok dinin ritüel boyutuna dâhil olan namaz ile daha ziyade dinin görünürlüğünü simgelemekle birlikte son yıllarda dindarlığın bir göstergesi mi yoksa siyasal bir simge mi olduğu tartışmalarına maruz kalan başörtüsü konusunu dindarlığın temel göstergesi olarak sunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kitapta anlatılan hanımlardan bir tanesinin bu konuda kendi nefesine karşı bir mücadele verdiği, nihayet örtünerek dindarlığını taçlandırdığı ifadeleri dikkate değerdir.

Ülkemizde bir dönem aydın olabilmenin dinden uzaklaşmakla eşdeğer tutulduğu, ancak bu tür katı pozitivist anlayışların bugünün Türkiye’de gözden düştüğü bilinmektedir. Fakat bu görüşe karşı “dine ne kadar yaklaşırsa, o kadar yücelineceği ve ilerleneceği” şeklinde bir yaklaşımın sergileniyor gibi olması da oldukça dikkat çekicidir. Dinin toplumsal hayattan tamamen dışlanması gerektiğini savunan seküler fundamentalizme karşı dini toplumsal hayata egemen kılmaya çalışan dinî fundamentalizm sürekli çatışma halindedir. Bilimsel çalışmaların yeni çatışmalar yaratma yerine çatışmaları anlama ve önleme gibi bir sorumluluğu olduğu da söylenebilir.

Laik kesimin tesettür kuşağını köy kökenli olarak tasvir edişini düzeltmek üzere bu ilk kuşağın şehirli olduğu

vurgusu yapması da oldukça ilginç. “Kapıcı\köylü kadın kimliğinin bir parçası olarak görülen başörtüsüne saygın bir kimlik kazandırmak” Bu düşüncenin altında acaba şu mu anlatılmak isteniyor: Üniversite mezunu şehirli kadın takınca başörtüsü saygınlık kazanıyor, yok eğer köylü bayanlar takıyorsa saygınlığından bir şey mi kaybediyor.

Ülkemizde neden en çok başörtüsü üzerinde yoğunlaştığını, Kur’an’ın dürüst, namuslu hak gözeten, kötülük yapmaktan çekinen, nefsine hâkim olan, üreten, çalışan emirlerine, güzel ahlaka vurgu yapılmayıp da sadece dinin görünürlüğüne, bir anlamda şekilciliğe, yazarın ifadesiyle kabuk meselesine mahkûm edilmesini anlamak zordur. Yazarın deyimiyle kabuğun özü koruduğunu, özden çok kabuğun değer kazanması oldukça manidardır.

Sonuç Yerine

Sosyoloji ve özellikle din sosyolojisi alanında bilimsel araştırmalara konu olan ve olmaya da devam edecek görünen Türk toplumunun modernleşme süreci hakkında derinlemesine gözlem yoluyla toplanmış önemli veriler sunan *Cumhuriyet’in Dindar Kadınları* adlı eseri konuyla ilgilenenler açısından bir kazançtır. Ancak böylesi bir çalışmanın sosyal bilimsel metodolojiye biraz daha dikkat edilerek kaleme alınmış olması beklenirdi. Kitap, bir takım metodolojik eksikliklerine rağmen büyük bir emek ürünü olan bu tür çalışmalara yenilerinin eklenmesi ümidiyle ilgililere tavsiye edilir.